

Educació física i dansa: valoració de la seva integració a les escoles de primària de les comarques de Girona

Physical Education and Dance: Assessment of Inclusion and Development in Primary Schools in Girona Province

DOLORS CAÑABATE ORTIZ

Departament de Didàctiques Específiques.
Facultat d'Educació i Psicologia
Universitat de Girona (Espanya)

DAVID RODRÍGUEZ CAÑABATE

Ballarí professional al Gauthier Dance Company (Stuttgart - Alemanya)

M. LUISA ZAGALAZ SÁNCHEZ

Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal.
Facultat d'Humanitats i Ciències de l'Educació
Universitat de Jaén (Espanya)

Autora per a la correspondència

Dolors Cañabate Ortiz
dolors.canyabate@udg.edu

Resum

Objectius. Es realitza un estudi per conèixer i valorar la integració i el desenvolupament de la dansa a l'àrea d'educació física (EF) a les escoles d'educació primària (EP) de les comarques de Girona. *Material i mètode.* Es van aplicar enquestes a 36 mestres d'EF i una entrevista individual a 16 mestres de la mateixa mostra dins de les 33 escoles que col·laboren amb tutors en el pràcticum dels alumnes de 4t curs de Grau d'EP usant el criteri de proximitat geogràfica i professional. Les dades es comptabilitzen mitjançant el programa Nudist Viu. v8, dins d'un paradigma qualitatiu interpretatiu (Goetz & LeCompte, 1985). *Resultats i conclusions.* La majoria dels professionals manifesten una gran valoració cap a la disciplina de la dansa i l'exercici que requereix, assenyalant la seva rellevància en el desenvolupament integral de la persona. Així i tot, la dansa no ha aconseguit el lloc que es mereix en la inclusió de pràctiques docents en el dia a dia de l'escola. Les seves aportacions no han tingut les repercussions desitjades en l'àmbit educatiu i, per tant, encara té un llarg camí per recórrer, sent la falta de formació del docent una de les qüestions més assenyalades pel professorat.

Paraules clau: educació física, dansa, educació primària, formació docent

Abstract

Physical Education and Dance: Assessment of Inclusion and Development in Primary Schools in Girona Province

Objectives. To conduct a study to learn and assess how dance is included and developed in Physical Education (PE) in primary schools in the province of Girona. *Material and method.* We surveyed 36 PE teachers and held individual interviews with 16 teachers in the same sample at the 33 schools that work with tutors on the practicum of fourth year Primary Education teacher training degree students doing this minor using geographical and professional proximity criteria. The data was recorded using the Nudist Vivo version 8 program as part of a qualitative interpretative paradigm (Goetz & LeCompte, 1985). *Results and conclusions.* The majority of the professionals rated dance and the exercise that it requires very highly and said it was relevant for the all-round development of the person. However, dance does not have the position that it deserves in the inclusion of educational practices in the daily life of the school. Its contributions have not had the expected impact in the educational world and so it still has a long way to go with a lack of training being one of the most common problems indicated by the teachers.

Keywords: physical education, dance, primary education, teacher training

Introducció

Aquest estudi tracta de reivindicar el valor educatiu de la dansa i la necessitat que sigui contemplada com es mereix en els currículums educatius.

La recerca, encara que s'emmarca a les comarques de Girona, podria ser extrapolable a altres zones. En aquesta línia de recerca treballa també la Universitat de Jaén, des del Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal.

Concretar el terme "dansa" en una sola definició és molt difícil perquè són múltiples les accepcions que s'hi associen, sent difícil l'adopció d'un únic significat que descriu amb rigor la globalitat del terme (Vicente, Ureña, Gómez i Carrillo, 2010).

Segons Fructuoso i Gómez (2001), la dansa és l'art de moure el cos al ritme d'una música, que expressa una emoció, una idea o una història o que simplement és una manifestació per gaudir del moviment.

La finalitat d'aquest treball no és presentar una revisió bibliogràfica de les múltiples concepcions que s'atorga a la dansa, però no podem deixar de mostrar-ne algunes per donar a conèixer la seva importància. En aquest sentit cal fer referència a aquelles que la defineixen com a creació, art o llenguatge corporal (Urbeltz, 1994); tècnica, coreografia, successió de posicions i de passos executats segons un ritme musical, un mitjà capaç d'expressar les emocions i els sentiments mitjançant la successió de moviments organitzats que depenen d'un ritme (Fernández, 1999; Ossona 1984); llenguatge de l'acció (Laban, 1978); resposta corporal a les impressions i sentiments de l'esperit (Robinson, 1992); moviment i música (Mead, 1996) de desenvolupament tradicional, en què coincideix el concepte de fusió cultural entre la música i el moviment corporal organitzat (Herrera, 1994); domini i control corporal tant a nivell físic com comunicatiu (González 1994), expressió individual de sentiments i pensaments (Torrens, Castañer, Dinusová, & Anguera, 2008), mitjà de comunicació (Hasselbach, 1979; Laban, 1978; Ossona, 1984); expressió i comunicació no verbal, destacant el component motriu i expressiu (Fuentes, 2006), activitat humana universal, motora, polimòrfica, polivalent i complexa (García Ruso, 1997), la dansa com a art (Martín, 2005), o activitat atractiva que permet gaudir del cos, descobrir i enriquir habilitats i destreses (Vicente, Ureña, Gómez, Carrillo, 2010; Pedrer, 2013; Díaz, 2012; Ferreira, 2008; Añorga, 1997, citats per Hernández & Torres, 2009).

Fuentes (2006), des de l'àmbit físic, destaca les importants aportacions de la dansa a l'adquisició i desenvolupament d'habilitats i destreses bàsiques, a la consecució i el desenvolupament de tasques motrius específiques, a l'augment de la coordinació i habilitats perceptiu-motrius i al coneixement i control corporal.

Dansa i EF són dues activitats que apareixen sovint unides en els currículums de diferents països (André & Bertrand, 1966; Kramer, 1984; Bayard, 1989; Hoad, 1990; Kleinman, 1992; Stolet, 1992; Geer, 1992, citats per Cuéllar, 1996), no obstant això, la nova llei d'educació espanyola (LOMCE, 2013), no hi fa referència quant a EF o ensenyaments artístics es refereix (Zagalaz, Cachón, & Lara, 2014).

A més, la majoria d'autors coincideixen en les aportacions educatives de la dansa i el seu important desenvolupament físic, intel·lectual i afectiu-emocional (Fuentes, 2006; García Ruso, 1997; Hasselbach, 1979; Laban, 1978; Leese & Packer, 1991, citats per Vicente, Ureña, Gómez, & Carrillo, 2010; Paulson, 1993; González, 1994; Rizo, 1996; Herrera, 2000; Fructuoso & Gómez, 2001; Fuentes, 2006; Torre, Palomares, Castellà, & Pérez, 2007; Leese i Packer, 1991; Ortí & Balaguer, 2001; Padilla & Hermoso, 2003; Ortiz, 2008); Sampedro & Botana, 2010; García Sánchez, Pérez Ordás, Calvo Lluch, 2011; Palumbo, Baldassarre, Vastola, Sibilio, & Carlomagno, 2012; García, Pérez, & Calvo, 2013; Mateu, Giustina, Gumà, & Sardà, 2013, entre altres autories).

No obstant això, la dansa no ha arribat a tenir un espai propi en el currículum escolar, formant part d'un bloc de continguts d'altres àrees com l'expressió artística-música i en EF en primària. Aquesta situació no és exclusiva del nostre país, sinó comuna a la majoria de països europeus i d'altres continents. Vegeu Torre et al. (2007) en aquest sentit. Cal assenyalar que mentre en altres països europeus (per exemple, Alemanya i Suïssa) es potencien les classes de dansa, al nostre país es retallen els ajuts i subvencions. Concretament a Alemanya, pàtria de grans coreògrafs com John Neumeier, Marco Goecke, Uwe Scholz, Pina Bausch, Mary Wigman, etc., s'ha creat una xarxa federal anomenada "Tanz in Schulen" (dansa a les escoles), on ballarins, coreògrafs i altres artistes col·laboren amb els mestres per desenvolupar projectes que apropen la dansa a l'alumnat. Estudis duts a terme a Espanya (Mateu et al., 2013;

Vicente et al., 2010) demostren que la dansa millora el rendiment general dels estudiants, els motiva ajudant-los a centrar-se i a organitzar-se en altres activitats acadèmiques, millorant la seva nota mitjana i el nivell d'atenció i de confiança no solament entre ells sinó també en relació amb els adults. En canvi, a la nostra escola encara s'estan debatent perjudicis, tensions i obstacles entre l'intel·lecte i la corporalitat.

Segons Zagalaz (2011, pàg. 166) amb l'EF s'ha d'educar el moviment i formar a través d'ell, per mantenir la salut física i psíquica i millorar la qualitat de vida. La dansa ha de ser entesa i tractada com a part d'aquesta educació que contribueix i aporta a l'EF una educació del moviment que facilita al seu torn el desenvolupament de valors educatius entorn del tractament del cos i el moviment, afavorint una motivació cap a una activitat física continuada.

En l'estudi presentat per Cañabate i Rodríguez (2013) la dansa afavoreix el desenvolupament global de la persona i la seva incidència en el desenvolupament de competències bàsiques que han de ser adquirides per l'alumnat en finalitzar l'ensenyament obligatori, incidint directament en competències professionals, intel·lectuals, personals i socials que tot ésser humà hauria de desenvolupar al llarg de la seva vida.

Pel que s'ha exposat, aquest estudi té interès a defensar el valor pedagògic i educatiu de la dansa reconeixent el seu potencial educatiu. Per a això vol donar veu al personal docent i conèixer a través seu el tractament de la dansa a l'escola, concretament des de l'àrea d'EF, sent el seu objectiu general conèixer i valorar la integració i el desenvolupament del treball de la dansa en les sessions d'EF a les escoles de EP de les comarques de Girona. Això s'ha fet a partir d'enquestes i entrevistes a mestres especialistes en actiu, entenent que l'estudi és susceptible d'aplicar-se en altres comunitats i que els resultats poden ser molt semblants segons es desprèn d'indagacions preliminars.

Com a objectius específics, es proposa conèixer la formació prèvia i preferències dels mestres especialistes en relació amb la música i la dansa, com s'integren les seves pràctiques per docents en les sessions d'EF descrivint el valor que li donen a les seves programacions, així com conèixer els continguts curriculars de l'àrea que relacionen els mestres especialistes en proposar-la en les seves sessions i, finalment identificar, si escau,

les principals tensions, obstacles i prejudicis a què s'enfronta la dansa a l'escola.

Material i mètode

La metodologia és de tipus qualitatiu, dins del paradigma interpretatiu (Goetz i Le Compte, 1985), aconsellable per conèixer les particularitats de tractament de la dansa a l'educació primària per mestres d'EF a través de la triangulació de dos instruments: l'enquesta i l'entrevista per a la qual cosa s'aplicarà el programa NudistVivo. v 8.

Les característiques docents, l'autoria d'aquest treball, així com el seu interès per la dansa i la seva relació amb l'EF, no lleven objectivitat a l'estudi, perquè totes les dades sobre les quals basem les nostres conclusions han estat recollides rigorosament a través dels instruments utilitzats i de la seva triangulació. També cal destacar que s'ha realitzat una triangulació per part del personal investigador en relació amb l'avaluació de les dades obtingudes en l'estudi. La nostra afinitat al món de l'educació i de la dansa ha servit principalment per a la presa de decisions en l'inici d'aquest treball.

La mostra respon a l'objectiu de la recerca: conèixer i valorar l'opinió que tenen els mestres d'EF en relació amb el tractament de la dansa a les seves programacions. Per a la seva selecció optem per aquelles i aquells mestres especialistes que col·laboren com a tutors en el pràcticum dels alumnes de 4rt curs de Grau de EP d'EF, i respon a un criteri de proximitat geogràfica i professional que situa aquest estudi en un context proper que facilita l'obtenció de la informació per part del personal investigador de la Universitat de Girona.

Es va convidar a participar-hi als 36 mestres especialistes de les 33 escoles de pràctiques on 38 estudiants anaven a realitzar el seu pràcticum durant l'últim curs del Grau de primària (2013-2014).

Dels 36 participants d'EF, 17 són homes (47,2 %) i 19 dones (52,8 %). Respecte al tipus de centre al que pertanyia el professorat de la mostra trobem que 31 docents (86,1 %) treballaven en un centre públic mentre que els 5 restants ho feien en centres concertats (13,9 %).

Conseqüentment la majoria (22) són funcionaris (61,1 %), 10 són interins (27,8 %) i 4 són contractats (4 %). Tots ells amb una experiència docent mínima de quatre cursos escolars.

Comarca	Freqüència	Percentatge
Alt Empordà	5	15,15
Baix Empordà	2	6,06
Garrotxa	5	15,15
Gironès	16	48,48
Pla de l'Estany	2	6,06
La Selva	3	9,09

Taula 1. Distribució nombre d'escoles per comarca

Els 33 centres es troben situats a la província de Girona. A la *taula 1* es pot observar la distribució per comarques.

Com es pot observar a la *taula 2*, la majoria del personal docent té entre 3 i 14 anys d'experiència (72,2 %). Entre aquest 72,2 % observem que la franja compresa entre 3 i 8 anys és la de major freqüència (38,9 %).

Es va explicar a la direcció de cadascun dels centres el desenvolupament de l'estudi i es va sol·licitar per escrit a la institució i al professorat participant tutor de l'alumnat, el permís pertinent per a la seva realització, així com l'ús dels seus resultats. Tots ells van acceptar de participar-hi.

En la primera fase de la recerca es va voler conèixer i valorar l'opinió general sobre el tractament de la dansa a través dels mestres en actiu especialistes d'EF.

Després de valorar diferents alternatives per a l'obtenció d'aquesta informació (entrevistes, grups de discussió, etc.) es va optar per utilitzar el qüestionari adaptat de la Dra. Silvia Sánchez (2014), dissenyat en la seva tesi doctoral, el contingut de la qual, a part d'algunes dades personals i professionals d'interès, consta de preguntes obertes relacionades a fi de conèixer com s'integra i es desenvolupa la dansa en les sessions d'EF.

Temps	Freqüència	Percentatge
Menys de 2 anys	1	2,8
Entre 3 i 8 anys	14	38,9
Entre 9 i 14 anys	12	33,3
Entre 15 i 20 anys	5	13,9
Més de 20 anys	4	11,1

Taula 2. Anys d'experiència

L'instrument consta de tres blocs de preguntes, el primer fa referència només a les pràctiques docents relacionades amb la dansa. El segon a les pràctiques docents relacionades amb la dansa al centre i a les programacions d'aula dels docents. El tercer se centra en la formació docent.

La utilització d'aquest qüestionari ha servit per descriure, interpretar i contrastar diferents valoracions, no extraient conclusions generalitzables sinó per aproximar-nos a unes realitats educatives concretes i properes, explorant les percepcions i creences respecte al tractament de la dansa a l'escola i concretament a l'àrea d'EF. Les valoracions d'aquests resultats han permès conèixer una primera aproximació als temes d'interès per a la recerca.

En la segona fase s'aprofundeix en els aspectes tractats en l'enquesta, a través d'una entrevista individual semiestructurada a 14 mestres de la mateixa mostra (Hammersley & Atkinson, 1994). Els temes d'interès han estat marcats pels objectius de la recerca (Albertín, Cabruja, Caparrós & Viñas, 2007), i a partir del significat extret de les respostes dels docents en el qüestionari.

L'entrevista s'ha basat en una tècnica lingüística (Elejabarrieta, 1997), on el llenguatge és l'element clau, encara que de vegades pot estar bastant viciat. Per a això es van tenir en compte les regles de comunicació, el principi de pertinença i el de coherència. A aquest efecte vam utilitzar un guió (seguint els blocs de preguntes del qüestionari) que homogeneïtzés en la mesura del possible la recollida de la informació. No obstant això, l'ordre en què s'aborden els diversos temes i la manera de formular les preguntes es deixen a la lliure decisió i valoració de l'entrevistador/a.

El qüestionari va permetre recollir les actuacions i opinions dels mestres d'EF des d'una visió àmplia, mentre que l'entrevista va servir per complementar, contrastar i aprofundir en el coneixement del nostre estudi.

També partim del concepte d'entrevista qualitativa, com a marc comprensiu, per entendre la seva pràctica, terme que a més marca l'entrevista com a procés i no tant com un resultat (Íñiguez, 1995).

Es pretén extreure unes valoracions a partir dels instruments utilitzats i presentar-ne la interpretació i la comprensió, en funció del nostre objecte d'estudi plantejat anteriorment. Es pretén conèixer l'estat actual de la situació, però a més es volen aportar unes reflexions i perspectives de futur.

Els resultats es presenten utilitzant una anàlisi de contingut (Patton, 1990), pel que hem realitzat una lectura profunda de cadascuna de les respostes de les entrevistades que ens ha permès codificar-les i obtenir una visió del conjunt (Polit i Hungler, 2000).

Inicialment, vam transcriure tota la informació i les observacions que es van recollir. Després, es va llegir amb detall tot el text, assenyalant qualsevol part que ens va semblar interessant o important. Seguidament es van subratllar els apartats del text que eren il·lustratius, que van servir de cites textuais per a la redacció dels resultats. Es va realitzar a més una nova lectura, amb la finalitat de familiaritzar-nos amb el text. Les lectures repetides amb les anotacions van proporcionar una major claredat i estructura a l'anàlisi.

Amb l'objectiu de garantir la fiabilitat de l'anàlisi, cadascun dels membres de l'equip de recerca i autors de l'article, va realitzar una avaluació de les dades (triangulació d'investigadors). Finalment, es va optar per compartir els resultats amb els participants (entrevistats) per verificar la validesa de l'estudi.

Resultats i discussió

El relat dels resultats es presenta des d'una perspectiva narrativa per no alterar el sentit del material recollit.

L'anàlisi del contingut es fa recollint aquelles respostes més habituals, que ens han permès destacar alguns aspectes rellevants en cadascuna de les preguntes realitzades per al nostre objecte d'estudi.

Amb l'objectiu de presentar una anàlisi propera a la realitat estudiada, aquesta es realitza seguint l'ordre dels temes més rellevants dels blocs de preguntes de l'enquesta i entrevista, triangulant les respostes d'ambdues. Recordem que les persones entrevistades són una part dels mestres enquestats. L'entrevista ens ha permès conèixer amb major profunditat i realitat aquells aspectes que considerem rellevants en relació amb l'objecte d'estudi.

Iniciem l'anàlisi donant a conèixer els resultats, que responen al seu torn als objectius plantejats en aquesta recerca. En relació amb el treball de la dansa de les 33 escoles que han intervingut en la mostra:

- 16 escoles treballen la dansa des de les dues àrees: educació artística (música) i EF.

- 9 escoles treballen la dansa solament des de l'àrea d'educació artística (música).
- 8 escoles treballen la dansa de forma puntual les dues àrees per preparar festes de l'escola, participant en alguns casos altre personal docent, com els tutors.

Respecte al treball continuat de la dansa a l'àrea d'EF:

- 7 escoles treballen de forma continuada i regularment en les seves programacions.
- 14 escoles la treballen de forma puntual (per celebrar el dia de la dansa, final de curs, festes escolars, etc.).
- 8 participen en projectes de dansa amb altres escoles del poble, on han d'aprendre danses concretes. Tots els mestres especialistes d'educació musical i d'EF han de fer un curs de diversos dissabtes amb un professional extern.
- 4 escoles no porten un treball continuat de dansa, aquest depèn dels objectius i activitats que planifiqui l'equip docent per al curs acadèmic.

En relació amb projectes específics de dansa:

- 11 escoles tenen projectes relacionats amb la sardana que promou la Diputació de Girona. Hi participa l'alumnat de 3r de primària al llarg del 1r i 3r trimestre. Una mestra especialista i externa al centre ensenya a ballar la sardana. És una activitat d'una hora setmanal dins de l'horari de música.

Els continguts corporals que treballen els docents especialistes en les seves sessions de major a menor freqüència són: consciència del moviment i de la postura corporal; orientació espacial; coordinació de moviments; moviment lliure i expressió corporal; sincronització dels moviments amb la música; elaboració de coreografies senzilles; exploració de possibilitats motrius; habilitats motrius; lateralitat; gest; capacitat expressiva; improvisació corporal; col·laboració i coeducació; tradicions culturals.

En relació amb el tipus de dansa que es treballa:

- Essencialment en el cicle inicial i mitjà és la dansa tradicional, mentre que en el cicle superior es treballa més la dansa creativa, dansa d'altres països, hip-hop, dansa moderna i balls de saló.

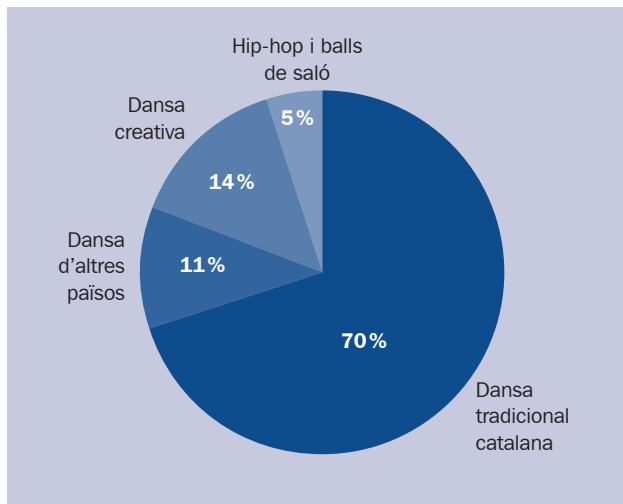

Figura 1. Percentatges del tipus de dansa treballada

En relació amb els continguts de la dansa, els que més es treballen són aspectes expressius, espai, passos de dansa i sincronització música i moviment.

Quant als aspectes socials i culturals, els mestres destaquen els continguts relacionats amb el coneixement i valoració de la dansa tradicional catalana:

- Interès i valoració del patrimoni artístic català, coneixement de cançons i danses populars i tradicionals, interès a participar en les manifestacions artístiques que ofereix l'entorn (9 %).
- Realització d'un treball important en actituds i valors personals, com la cooperació, la responsabilitat, el respecte, la confiança, la cohesió grupal, la capacitat de l'esforç i el plaer de ballar (20 %).

Respecte a la metodologia d'ensenyament i aprenentatge de les danses utilitzada majoritàriament, el 73 % respon que no es duu a terme una preparació corporal concreta a través d'exercicis rítmics, motrius i expressius de manera prèvia a l'aprenentatge d'una coreografia. Així com assenyalen el "comandament directe", l'observació i imitació les més utilitzades

Pel que fa a dansa lliure i creativa o interpretació de músiques, la gran majoria (80 %) opina que és a través de treball cooperatiu.

Quant a produccions artístiques, és a dir aquelles activitats o projectes que integren el treball de diversos llenguatges artístics (música, dansa, teatre, arts plàstiques, literatura...):

- És molt baixa i molt puntual (Nadal i final de curs principalment).
- En 6è de primària és quan majoritàriament es duu a terme teatre musical on col·laboren principalment el mestre/a de música i el/la d'EF conjuntament.

Els aspectes que dificulten el treball de dansa a l'escola, segons l'opinió dels docents, són principalment:

- Falta de formació en dansa.
- Escassetat de recursos didàctics i metodològics en relació amb la dansa.
- Desconeixement del procés d'ensenyament-aprenentatge d'una dansa.
- No posseir un ampli repertori de tipus de dansa.
- Falta d'un treball més profund de les possibilitats motrius, expressives i comunicatives del cos.
- Discapacitat per a la creació.
- No posseir sensibilitat artística.
- No disposar d'un espai adequat i d'un horari més flexible.
- Massa alumnes per classe.
- Poca valoració de la dansa pels altres docents del centre.

En relació amb el motiu de la inclusió d'activitats de dansa a les seves programacions, els docents fan referència principalment a aspectes com que és un contingut curricular; la música i el moviment facilita que les nenes i nens es motivin en les activitats motrius; la dansa és un bon recurs educatiu que integra un coneixement del propi cos, del ritme, percepció de l'espai i del temps que facilita el desenvolupament d'altres continguts de la pròpia àrea; la importància del moviment com a mitjà d'aprenentatge i com a element altament motivador, com a recurs metodològic, pel seu valor en el desenvolupament de les capacitats artístiques i comunicatives dels nens, entre altres.

Sobre la tipologia d'activitats relacionades amb la música el professorat d'EF comenta:

- Activitats d'escalfament, d'expressió corporal, d'expressió emocional a través de la música, creatives, de ritmes, d'expressió corporal, de mímica i de relaxació.

Finalitat	Continguts de dansa	Percentatge (%)
Aspectes expressius	Qualitat de moviment, moviment expressiu, estètic i creatiu, representació de personatges	21
Espai	Espai individual i col·lectiu, orientació espacial; cos i moviment; consciència corporal; possibilitats corporals i comunicatives; exploració de les possibilitats motrius; postura corporal; equilibri; lateralitat; contacte corporal amb la resta	16
Passos de dansa	Punteig, galop, caminar, salts, girs...; figures, evolucions i formacions com en cercle, molinet, cadena, en parelles, canvi de parelles, memòria coreogràfica; etc.	10
Sincronització música i moviment	Precisió dels moviments en relació amb la música; coordinació dels moviments individualment, amb la parella i amb el grup.	10
Jocs motrius dansats	Jocs amb música i/o cantats	7
Dansa lliure i creativa	Creativitat i moviment lliure de forma individual i col·lectiva	7
Exploració d'habilitats motrius	Habilitats motrius bàsiques: desplaçaments, salts, girs i manipulació d'objectes	6
Cos i moviment	Consciència corporal, postura corporal, tècniques de moviment, etc.	5
Composició de moviments a partir d'estímuls rítmics i musicals	Elaboració de balls i coreografies simples	5
Sincronització música i moviment	Precisió de moviments en relació amb la música	4
Figures, evolucions i blocs de moviments	Fila, cercles, molins, cadenes, passeig per parelles, canvis de parella, interiorització dels blocs de moviment, memòria coreogràfica, etc.	4
Dramatització	Representació i creació de personatges	3
Treball de valors i actituds	Valoració del cos com a mitjà d'expressió i de comunicació, valoració de les interpretacions, individuals i col·lectives, cooperació i cohesió grupal, responsabilitat, etc.	2

Taula 3. Continguts de la dansa en relació amb els continguts d'EF

En el segon bloc de preguntes del qüestionari, també utilitzades en les entrevistes, es fa referència a les pràctiques docents relacionades amb la dansa al centre i a les programacions d'aula dels mestres:

- La totalitat dels docents que han participat en l'estudi afirmen que al seu centre es treballa la dansa com a mínim en una de les dues àrees curriculars que estan directament relacionades: educació artística (música) i EF.
- També assenyalen que existeixen altres espais dins de l'horari escolar on també es treballa la dansa a través de diversos projectes, així com en algunes activitats extraescolars. Però no parlen d'altres àrees curriculars implicades en el treball de la dansa.

El tercer bloc de preguntes està en relació amb la formació del docent en moviment i dansa:

- La majoria de mestres comenten un ampli repertori de danses tradicionals durant la formació inicial

des de l'àrea de música, considerant escassa l'obtinguda des de l'àrea d'EF.

- Gran part del personal docent opina que caldria una àmplia formació en didàctica de la dansa (adequació del treball de moviment o de dansa a les capacitats de l'alumnat, metodologies d'ensenyament i aprenentatge, estratègies d'intervenció, diversitat de recursos i materials didàctics...). Per exemple un dels comentaris d'un mestre apunta que: "Lamentablement, en molts casos, es realitzen pràctiques de dansa sense comptar amb una preparació adequada, professional i pedagògica que, com a conseqüència, no porten enlloc".
- Més de la meitat del professorat subratlla la importància de conèixer i dominar el llenguatge específic de la dansa, així com tenir-ne experiència pràctica: haver ballat. Desenvolupar la capacitat de ballar igual que es desenvolupa la capacitat de la lectura. Tot això afavoriria dur a terme un ensenyament de qualitat de la dansa a l'escola. Concretament un mestre indica: "Com puc ensenyar quan no he

ballat mai, és com aquell que vol ensenyar a llegir i no ha llegit mai”.

- Gran part dels docents reclamen que el futur personal docent d'EF estigui obligat dins del seu pla d'estudis a una formació més àmplia en dansa, així com en la seva didàctica, i en els recursos oferts per l'EF. Relatiu a aquest aspecte un docent va dir: “Un professor no ha d'improvisar, ha de saber molt bé quins són els seus propòsits i per tant ha de tenir coneixements per a això”.
- D'altra banda, una majoria de les i els mestres opinen que faria falta una major oferta de cursos de formació permanent relacionats amb el moviment i dansa a l'escola.
- També reclamen un assessorament per part d'especialistes (ballarins) i un espai on poder intercanviar i compartir experiències. Alguns d'ells diuen que seria molt agradable poder compartir la pràctica dels alumnes amb un ballari/na a la classe.

Finalment, vam preguntar la seva opinió sobre el fet que la dansa tingui un espai específic dins de l'horari escolar (desvinculada de l'educació musical o de l'EF) i que sigui impartida per especialistes en dansa. Les respostes dels docents mostren dos posicionaments clars i diferenciats:

- Més de la meitat d'ells (25) han respost que els semblaria una opció molt bona. Destacant el valor educatiu d'aquesta. Alguns dels participants expliquen que s'havia dut a terme a la seva escola quan hi havia la 6a hora.
- D'altra banda, es matisa que la dansa també s'hauria de continuar treballant des de la música i EF i de forma interdisciplinària amb l'especialista de dansa. També assenyalen les diverses dificultats relacionades amb aquest plantejament, la poca consideració dels ensenyaments artístics en el nostre sistema educatiu. Reclamen una revisió dels plans d'estudis on la dansa i les arts estiguin més presents.
- Uns altres opinen (16) que la incorporació d'un especialista en dansa a l'escola i que aquesta tingui el seu propi espai és una utopia.
- Altres respostes mostren que ho troben molt interessant, però que dubten de l'interès del Departament d'Educació per promoure un ensenyament de qualitat en aquest sentit.
- Exposen dificultats relacionades amb l'espai i temps.

- D'altra banda, 6 dels mestres enquestats consideren que aquesta opció no seria l'adequada perquè la dansa ja està ben situada curricularment (àrees d'educació artística-música-dansa i dansa i EF), el què cal és treballar de forma interdisciplinària. Argumenten que cal ser realistes, actualment ja tenen dificultats per conservar el treball de mestres especialistes d'EF, encara que en pitjors condicions es troben els de música, matèria que està menys valorada curricularment.

En l'anàlisi del contingut hem utilitzat les mateixes paraules dels entrevistats amb la finalitat de no alterar el sentit, el pensament i les seves emocions. A continuació presentem alguns exemples:

- *No entenc com encara es discuteix la importància de la dansa.*
- *La dansa té un feble espai a la meva àrea.*
- *Al meu parer, la dansa no és valorada ni té un espai rellevant a l'escola ni en el currículum, encara que està en contradicció amb el que diu una gran majoria dels educadors, que la dansa representa un aspecte central en el desenvolupament integral dels nens.*
- *Existeix encara un desconeixement sobre l'aportació que podria significar la dansa dins del currículum escolar.*
- *No em sento capacitada ni preparada per exercir classes de dansa. Solament tinc l'experiència de quan estudiava magisteri i algun altre curset que he realitzat pel meu compte de dansa tradicional.*
- *A la meva programació li dono un percentatge molt petit a la dansa perquè no em veig capacitada i em sento ridícula.*
- *Actualment encara existeix ignorància i prejudicis respecte a la dansa. Existeix un gran prejudici de gènere sobre la dansa a nivell social. La dansa segueix sent avui un espai propi del gènere femení.*

Conclusions

A partir dels resultats s'observa, d'una banda, que la majoria dels professionals entrevistats manifesten una gran valoració cap a la disciplina de la dansa i l'exercici d'aquesta, assenyalant la rellevància que adquireix en el desenvolupament integral de la persona. Ressalten la importància d'una bona formació especialitzada, així com l'adquisició d'un llenguatge específic i significatiu.

D'altra banda, alguns mestres rebutgen el treball de dansa a les seves programacions per la falta de preparació pedagògica a aquest respecte.

Més de la meitat del professorat subratlla la importància de conèixer i dominar el llenguatge específic de la dansa, així com experiència pràctica aquesta. És a dir, estan d'acord en què s'ha d'haver experimentat l'acte de ballar per poder ensenyar dansa.

Més de la meitat de les escoles que han participat en l'estudi treballen la dansa des de les dues àrees curriculars on està present com a contingut curricular, a l'àrea d'expressió artística (dansa-música) i a l'àrea d'EF. Set de les escoles que la treballen de forma continuada en les seves programacions, catorze només de forma puntual i vuit amb projectes juntament amb altres docents, principalment el mestre de música.

Quant a continguts d'EF relacionats amb el treball de la dansa, aquests són molt variats. Veiem que existeix un ampli ventall de continguts, mostrant el caràcter interdisciplinari de la dansa.

No obstant això, cal destacar que no hi ha gran varietat en els tipus de dansa que es donen en les sessions d'EF. Principalment es duen a terme danses tradicionals. Aquest aspecte concorda amb el fet que la majoria de mestres d'EF no han ballat o dansat, però sí que tenen alguna formació en danses tradicionals, tant en la formació inicial de mestre com en alguns cursos de formació permanent.

Respecte a la metodologia d'ensenyament i aprenentatge de les danses en els cicles inicial i mitjà, els mestres mostren certa preocupació per la falta de coneixement i preparació en metodologia i didàctica de la dansa. Utilitzen majoritàriament el "comandament directe" i la imitació, mentre que en el cicle superior de EP i de forma molt puntual utilitzen una metodologia cooperativa per a l'elaboració d'una producció artística.

Les i els mestres, tant a través dels qüestionaris com de les entrevistes, mostren la seva preocupació per diversos aspectes que dificulten l'aplicació de la dansa a les seves programacions. Aquests aspectes són molts i variats, alguns de tipus organitzatiu de centre o de formació, uns altres a nivell social, de falta de recursos didàctics, etc.

A manera de conclusió, podem dir de forma global que la dansa encara no ocupa un espai amb identitat educativa pròpia, malgrat el reconeixement per part de diferents autoritats i docents, ja que molts creuen en el gran potencial de la dansa tant en el desenvolupament físic, com en l'intel·lectual, social i/o afectiu-emocional.

Apreciem per tot el que s'ha exposat anteriorment en l'anàlisi dels resultats, que la dansa no ha aconseguit el lloc que es mereix en la inclusió de pràctiques docents en el dia a dia de l'escola. Les seves aportacions no han tingut les repercussions desitjades en l'àmbit educatiu i encara té un llarg camí per recórrer. La dansa no ha arribat a tenir un espai propi en el currículum escolar, ja que segueix formant part solament d'un bloc de continguts d'altres àrees.

Tots aquells que creiem i apostem per una educació de la dansa de qualitat, que aportari un desenvolupament global i harmònic als nostres estudiants i els prepari culturalment per al futur, tenim el deure de donar a conèixer, mostrar i ensenyar a entendre, que l'educació integral que conté un bon ús de la dansa aconseguirà sempre millors rendiments de tot tipus.

Perspectives

És necessari crear espais de formació per al personal docent, mostrant els diferents àmbits de la dansa, així com impulsant una formació metodològica i didàctica dirigida al professorat. Cal no solament un estudi de com introduir la dansa com a àrea didàctica dins del currículum escolar, sinó també estudiar com s'ha d'abordar la formació de grau de mestre/a perquè els futurs docents estiguin preparats per a aquest nou repte. Les nostres perspectives de futur, després de l'estudi realitzat, s'enfoquen precisament cap a l'estudi específic del currículum de la formació de mestres, entenent que no és possible un canvi en el currículum escolar (per introduir la dansa com àrea curricular) sinó n'hi ha un de previ en la preparació dels mestres.

Aquests han de saber enfrontar-se a la nova situació, és a dir, al tractament de la dansa dins de l'escola com part de la formació integral de l'alumnat, sigui quina sigui la metodologia. Caldrà, així mateix, determinar la situació a través de la qual es durà a terme la inclusió de la dansa com àrea curricular a l'escola, i com ha de ser el mestre d'aquesta o si haurà d'existir una col·laboració entre el mestre/a de l'escola i un professional ballari extern.

En relació amb els resultats i les conclusions extretes creiem que la dansa entesa com a contingut acadèmic ha de ser impulsada com a objecte d'estudi per anar conformant al seu entorn unes bases teòriques i científiques que encoratgin i millorin la seva pràctica.

Així mateix, seria molt interessant la formació de personal docent que realitzi les funcions d'artista i

pedagog, que proporcioni un procés creatiu i educatiu de l'alumnat a partir del moviment de la dansa, utilitzant els diferents llenguatges que aquesta presenta.

D'aquesta manera la dansa podrà ocupar finalment el lloc que li correspon a l'escola, potenciant i desenvolupant totes les seves dimensions d'actuació al servei de la formació integral de l'alumnat.

Conflicte d'interessos

Els autors declaren no tenir cap conflicte d'interessos.

Referències

- Albertín, P., Cabruja, T., Caparrós, B., & Viñas, F. (2007). La entrevista individual como competencia en la formación del profesional psicólogo. Desarrollo específico durante el prácticum. *Prácticum de Psicología. Fonamentos, reflexions i propostes* [Prácticum de Psicología. Fundamentos, reflexiones y propuestas]. Girona: Documenta Universitaria.
- Cañabate, D., & Rodríguez, D. (2014). Danza y desarrollo de competencias: estudio con bailarines profesionales. A A. M. Díaz Olaya & J. L. Chinchilla, *Danza, educación e investigación: pasado y presente*. Málaga: Aljibe.
- Cuéllar, M.ª J. (1996). Danza, la Gran Desconocida: Actividad Física Paralela al Deporte. *Boletim SPEF* (13), 89-98.
- Elejabarrieta, F. (1996). *El método lingüístico*. Barcelona: UAB.
- Fernández, M. (1999). *Taller de danzas y coreografías*. Madrid: Ed.CCS.
- Fructuoso, C., & Gómez, C. (2001). La dansa com a element educatiu en l'adolescent. *Apunts. Educació Física i Esports* (66), 31-37.
- Fuentes, A. L. (2006). *El valor pedagógico de la danza*. València: Universitat de València, Servei de Publicacions.
- García Ruso, H. Mª. (1997). *La danza en la escuela*. Barcelona: Inde.
- García Sánchez, I., Pérez Ordás, R., & Calvo, A. (2011). Iniciación a la danza como agente educativo de la expresión corporal en la EF actual. Aspectos metodológicos. *Retos. Nuevas tendencias en EF, Deporte y Recreación* (20), 33-36.
- Goetz, J. P., & LeCompte, M. D. (1985). *Etnografía y diseño cualitativo en investigación*. Madrid: Morata.
- González, M. (Coord.) (1994). *La danza en la escuela*. Sevilla: Diputación Provincial.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. (1994). *Etnografía. Métodos de investigación*. Barcelona: Paidós.
- Hasselbach, B. (1979). Didáctica de la danza. Objetivos de aprendizaje en la educación de la danza. A VV.AA., *Música y Danza para el niño* (pàg. 65-92). Madrid: Instituto Alemán.
- Hernández, R., & Torres, G. (novembre, 2009). La Danza y su valor educativo. *Lecturas. Educación Física y Deportes, Revista Digital* (138). Recuperat de <http://www.efdeportes.com/efd138/la-danza-y-su-valor-educativo.htm>
- Herrera, S. (1994). La importancia del movimiento en la Educación Musical. *Aula de innovación educativa*, 24, 17-21.
- Íñiguez, L. (1995). Métodos cualitativos en Psicología Social: Presentación. *Revista de Psicología Social Aplicada*, 5(1/2), 5-26.
- LOMCE. Ley Orgánica 8/2013, de 9 de diciembre, para la mejora de la calidad educativa. *BOE* 295 de 10 de diciembre de 2013. Madrid: MECED.
- Laban, R. (1978). *Danza educativa moderna*. Buenos Aires: Paidós.
- Leese, S., & Packer, M. (1991). *Manual de danza. La danza en las escuelas, como enseñarlas y aprenderlas*. Madrid: EDAF.
- Martin, M. J. (2005). Del movimiento a la danza en la Educación Musical. *Educatio, Siglo XXI*, 23, 125-139.
- Mateu, M., Giustina, M., Gumà, X., & Sardà, G. (2013). Proyectos educativos en danza: una realidad creativa en construcción. *Retos. Nuevas tendencias en EF, Deporte y Recreación*, 24, 154-157.
- Mead, V. H. (1996). More than Mere Movement-Dalcroze Eurhythmics. *Music Educators Journal*, 82(4), 38-41. doi:10.2307/3398915
- Ortí, J., & Balaguer, J. (2001). Dansem al ritme del "Hip-hop". *Apunts. Educació Física i Esports* (65), 88-97.
- Ortíz, M. (2008). La danza libre y la composición coreográfica en el ámbito educativo. A G. Sánchez, J. Coterón, J. Gil & A. Sánchez. *El movimiento expresivo* (pàg. 211-218). Salamanca: Amarú Ediciones.
- Ossona, P. (1984). *La educación por la danza*. Barcelona: Paidós.
- Padilla, C., & Hermoso, Y. (2003). Siglo XXI: Perspectivas de la danza en la escuela. *Tavira: revista de Ciencias de la Educación*, 18, 9-20.
- Palumbo, C., Baldassarre, G., Vastola, R., Sibilio, M., & Carlomagno, N. (2012). The educational dimension of dance teaching: assesment procedures and Possible application of technological instruments. *Acta Kinesiologica*, 6(1), 35-38.
- Paulson, P. (1993). New work in dance education. *Arts Education Policy Review*, 95(1), 31-35. doi:10.1080/10632913.1993.9936946
- Rizo, G. (1996). La enseñanza de los bailes y las danzas tradicionales en la escuela: un enfoque interdisciplinar. *Eufonia. Didáctica de la música*, 3, 73-83.
- Robinson, J. (1992). *El niño y la danza*. Barcelona: Mirador.
- Sampedro, J., & Botana, M. (2010). Dansa, arquitectura del movimiento. *Apunts. Educació Física i Esports* (101), 97-107.
- Sánchez, S. (2014). *El maestro/a de educación musical en el nuevo marco de EEES: Un estudio a partir de las competencias profesionales*. (Tesi doctoral inèdita, Institut de Recerca Educativa, Universitat de Girona, Girona, Espanya).
- Sánchez, S., Cañabate, D., Calbó, M., & Viscarro, I. (2014). Música, movimiento y danza: un enfoque integrador para la formación inicial del profesorado. *Educatio Siglo XXI*, 32(3), 145-158. doi:10.6018/j/211021
- Torre, E., Palomares, J., Castellano, R., & Pérez, D. M. (2007). La Expresión Corporal en el currículo educativo de la República de Cuba: Estudio de las necesidades en la formación inicial. *Retos. Nuevas tendencias en EF, Deporte y Recreación*, 11, 11-16.
- Torrents, C., Castañer, M., Dinusová, M., & Anguera, M. T. (2008). El efecto del modelo docente y de la interacción con compañeros en las habilidades motrices creativas de la danza. Un formato de campo para su análisis y obtención de T-patterns motrices. *Retos. Nuevas tendencias en EF, Deporte y Recreación*, 14, 5-9.
- Urbeltz, J. A. (1994). *Bailar el caos. La danza de la osa y el soldado viejo*. Pamplona: Pamiela.
- Vicente, N., Ureña, N., Gómez López, M., & Carrillo, J. (2010). La danza en el ámbito educativo. *Retos. Nuevas tendencias en EF, Deporte y Recreación*, 17, 42-45.
- Zagalaz, M. L. (2011). Thinking about how it changed the concept of physical activity. *Journal of Sport and Health Research*, 3(3), 165-168.
- Zagalaz, M. L., Cachón, J., & Lara, A. (2014). *Fundamentos de la programación de EF en primaria*. Madrid: Síntesis.